

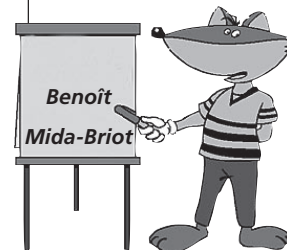
5. Mitte-formaalne haridus kui vahend kõikide kaasmiseks

T-Kit käsiraamat
Sotsiaalne
kaasatus

Inimene õpib ja areneb kogu elu, erinevatel hetkedel ja erinevates valdkondades. Kooliharidust omandades õpime me palju, kuid unarusse ei tohiks jätta ka neid õppimisvõimalusi, mis eksisteerivad väljaspool akadeemilist õpikeskkonda. Kõik elu jooksul kogutud õppimiskogemused annavad panuse inimese isiklikku arengusse ja aitavad tal ümbritsevat keskkonda paremini mõista. See annab omakorda võimaluse ühiskonnas täiel määral osaleda.

Formaalse haridussüsteemi (koolide, ülikoolide, kutsekoolide) eesmärk on anda noortele põhiteadmised, mida kasutatakse sotsiaalseks integreerumiseks ühiskonda. Kahjuks ei suuda formaalne haridussüsteem mitmetel põhjustel alati rahuldada kõikide noorte õppevajadusi. Seetõttu peaks inimestel olema võimalik kasutada enda arendamiseks ka teisi allikaid, mitte-formaalne haridus võib seejuures olla üheks (kuid mitte ainukeseks) allikaks erivajadustega või vähemate võimalustega noorte jaoks. Käesolevas peatükis uurimegi erinevaid õppimise viise, võrdleme neid ja arutleme selle üle, kuidas saaks mitte-formaalne haridus olla meie sihtgrupi jaoks „teiseks võimaluseks“.

5.1 Mitte-formaalne versus formaalne haridus ja kutsekoolitus

Enamus inimesi Euroopas on omandanud elus mingisugusegi koolihariduse. See formaalne kooliharidus põhineb tavaliselt õpilase ja õpetaja vahelisel „vertikaalsel“ suhtel: teadmiste andjal (õpetaja) ja vastuvõtjal (õppija). Enamasti annab õpetaja õpilasele teadmisi kursuste vormis ja õppekava järgi. Õppeprotsessi lõpus antakse kirjalik tunnistus, mis tõendab, et õpilane on omandanud teadmised, mis vastavad teatud ametlikele kriteeriumitele. Sellised akadeemilised tunnistused ja diplomid - mis enamasti osutavad teoreetilistele teadmistele - on tihti võtmed, mis avavad uksi tööturul ja ühiskonnas.

Kutseharidus annab üldteadmiste kõrval pigem praktilise sisuga teadmisi, samuti praktilise kvalifikatsiooni, mida saab tööturul otseselt kasutada. Tavaliselt kuulub kutsehariduse omandamise hulka ka praktika, mille käigus õpivad noored ametit algaja tasemel reaalses töökeskkonnas juhendaja käe all. Sageli on kutsehariduse omandamise periood lühem kui formaalse hariduse omandamine, kuna eesmärgiks on praktiliste tööoskuste kiire omandamine. Õppimisprotsessi lõpus omandab õppija tavapäraselt ka õppe läbimist kinnitava tunnistuse. Õpetaja ja õpilase vaheline suhe on ka siin vertikaalne, õpetaja annab oskused õpilasele edasi.

Vastupidiselt eelpooltoodule võiks mitte-formaalset haridust iseloomustada kui õppimist „tegevuste kaudu“. Mitte-formaalse õppimismetoodika aluseks on interaktiivne suhe õppijate ja nende poolt läbielatatavate konkreetsete olukordade vahel (ehk koosmõju, mis õppijatel kogetust tekib). Sellise õppimise korral pole autoriteedina teadmisi jagavat õpetajat või lektorit. Tema asemel loovad õppijad ja juhendajad koos uusi teadmisi, kusjuures juhendaja rolliks on eeskätt õppijale väärtuslike õpikogemuste omandamiseks võimaluste loomine.

Just nii toimub õppimine ka noorsootöös, kus õppeprotsessi keskmes on õppija (noor) ning noorsootöötaja ülesandeks on toetada noort ning luua talle võimalusi väärtuslike uute teadmiste, oskuste ja hoiakute omandamiseks erinevate meetodite abil (näiteks omataoliste/-ealiste koolitus, projektitöö jne). Ehkki noorsootöö oluliseks osaks on ka kogetu analüüs ja omandatu teadvustamine, on kahetsusväärne, et tänapäeval ei ole noorsootöös mitte-formaalse õppimise käigus omandatud pädevuste/oskuste tunnustamise süsteem veel kuigi levinud.

Mõnikord tekitavad segadust terminid „mitte-formaalne“ ja „informaalne“ õppimine. Meie loeme informaalseteks õppimiseks kõike spontaanset, mis igapäevaelus toimub. Mitte-formaalse õppimise on aga planeerinud ja läbi mõelnud juhendaja, koolitaja või noorsootöötaja, kes pakub õppijale toetust kogu õppeprotsessi jooksul.

	Formaalne haridus: akadeemiline õpe	Formaalne haridus: kutseõpe	Mitte-formaalne haridus
Õppemeetodid	Kursused, milles teadmiste jagaja ja õppijate vahel on vertikaalne suhe.	Vertikaalne suhe sarnaselt akadeemilise haridusega. Kursused võivad vahelduda praktikaga, mille raames võidakse rakendada praktilise töö juhendajaid.	Interaktiivne suhe õppijate ja neid ümbritseva keskkonna vahel; "õppimine „tegemise kaudu“. Tihti kasutatakse omataoliste/ealiste poolset õpetust ja juhendamist.
Sisu	Peamiselt üldteaduslik ning hõlmab haridus-asutus(t)e poolt kindlaks määratud teemasid.	Selliste praktiliste tööalaste oskuste omandamiseks, mis on kindlaks määratud haridus-asutus(t)e poolt.	Seotud õppija poolt väljendatud vajaduste ja valikutega, keskendub kogemuste omandamisele.
Tunnistus	Tavaliselt kursuse lõpus ja tingimusel, et teadmised on hinnatud edukalt omandatuks haridus-asutuste kriteeriumite alusel	Tavaliselt koolituse lõpus ning tingimusel, et teadmised ja praktilised oskused on hinnatud edukalt omandatuks haridus-asutuste kriteeriumite alusel.	Praegusel ajal tunnistust reeglina ei anta, kuid omandatud kogemusi kui selliseid võidakse arvestada noore edasistes tegevustes, näit. ülikoolilõpingutes (levinud näiteks Soomes).
Kestvus	Tavaliselt: vanuses 6 kuni 18, hõlmab alg-, (põhi-) ja keskharidust; alates 18 eluaastast kuni 10 aastat õpinguid ülikoolis	Tavaliselt lühike: mõnes riigis algab juba 14-aastaselt; keskhariduse omandamisel kestab kuni 4 aastat; peale ülikooli-õpinguid 2 või 3 aastat.	Elukestev õpe
Plussid	Kohustuslik kõigile (tavaliselt kuni 16. eluaastani), et omandada põhiteadmised. Riiklikus haridus-sektoris sageli (peaaegu) tasuta. Tunnistuseks ametlik akadeemiline diplom.	Lühiajaline ja annab praktilised oskused, mida saab tööturul otseselt kasutada. Tunnistuseks kutseharidust töendav dokument.	Kättesaadav kõigile igal eluhelkel. Sageli ka nõrteine võimalus erivajadustega või vähemate võimalustega noortele.
Miinused	Akadeemilised õpingud võivad olla liiga üldise sisuga, mistõttu on vajadus täiendavate õpingute või konkreetse koolituse järele. Ei ole kõigile kohandatud. Puudub üle-euroopaline tunnustamissüsteem (raskused diplomite tunnustamisega teistes riikides).	Tihti ei vali noored seda ise, vaid neil tuleb lihtsalt õpingute käigus selle variandi kasuks otsustada. Tööturu vajadused võivad muutuda ja õpitud amet võib kasutuks osutuda. Puudub üle-euroopaline tunnustamissüsteem (raskused diplomite tunnustamisega teistes riikides).	Puudub ametlik tunnustamine.

5.2 Noorsootöö erivajadustega või vähemate võimalustega noortega

Näide heast kogemusest

Djilali kasvas üles Lõuna-Prantsusmaal Toulouse'i linna ühes mahajäetud piirkonnas. Diskrimineerimine, vägivald, narkosõltuvus, raskused koolis ja kodus vanematega, politseiga ning teiste kohalike elanikega on selle linna noorte jaoks tavalised, teada-tuntud kogemused.

Djilali soovis oma kodukohas noorte jaoks midagi kasulikku ära teha ning otsustas noorsooalgatusena luua „Spordi ja vaba aja“ ühenduse, mis annaks linna noortele võimaluse mõne noorteprojekti elluviimiseks. Djilali kogus kokku seitse noort ja lavastas koos nendega näidendi „Les ombres de la cité“, mis kajastab vähemate võimalustega piirkondades elavate noorte probleeme. Grupp mängis näidendit kümme korda erinevates Prantsusmaa koolides ja ülikoolides ning leidis alati hea vastukaja. Sellega tõestasid nad, et suudavad ambitsioonikat projekti juhtida alates mõtte tarkamisest kuni lõpliku teostamiseni.

Täna on enamus osalenud noortest seotud edasiste õpingutega ning on samas aktiivselt tegevad ka kohalikele noortele suunatud projektide elluviimises.

Ehkki küsimus sellest, kuidas tasakaalustada teooria ja praktika osakaalu formaalhariduses on aktuaalne alates kahekümnenda sajandi teisest poolest, on eelnevas tabelis toodud erinevused siiski tuntavad. Ka formaalhariduses on olnud katseid kohandada õpetamisviise enam õppijate vajaduste ja ootustega, näiteks Philippe Meirieu kontseptsioon „diferentseeritud õppeviisidest“ (differentiated learning approaches), pigem on need aga jäänudki üksikuteks katseteks kui kujunenud tavapäraselt levinud lähenemisteks. Seepärast lahkuvad paljud noored formaalsest haridussüsteemist ilma õpinguid lõpetamata või kvalifikatsiooni omandamata.

Just sellistele noortele, kes on varakult kooli pooleli jätnud või nendele, kes muul põhjusel ei tunne end ühiskonnas hästi toime tulevat, võiks mitte-formaalne haridus olla 'teiseks võimaluseks' ning aidata muuta nende noorte elusituatsiooni. Mitte-formaalse õppimise toel saadud kogemus peaks viima noored sammu võrra lähemale nende kaasatusele ühiskonda.

Positiivne kogemus mitte-formaalsest õppimisest võib erivajadustega või vähemate võimalustega noori julgustada ise projekte koostama ja algatama (nagu näeme peatükis 6.2: Astmeline lähenemine). Mitte-formaalse hariduse puhul on nad ise ja nende isiklikud huvid õppetegevuse keskmes, mis aitab tõsta noorte motivatsiooni, aga ka koguda enesekindlust ja selle tulemusena arendada oma võimeid ja oskusi. Kuid mitte-formaalne haridus toimib ainult siis, kui seda õigesti rakendada. Nagu mujalgi, ei toimu suured muutused üleöö ka siin, sest juba ainuüksi tundmaõppimine ja usaldusel rajaneva suhte loomine on aeganõudvad tegevused (vaata peatükki 6.3: Usalduse loomine). Kasulik oleks võtta ühendust inimestega, kes tunnevad noort või on temaga enne teid töötanud (vaata peatükki 4.1: Noored oma kodukohas (kogukonnas) ja peatükki 4.2: Partnerlussuhete loomine).

Mitte-formaalsete õppimisvõimaluste rakendamisel on aga veelgi kasutegureid. Nii võib noortest, kes on ise saanud väärtusliku kogemuse osaliseks hiljem kujuneda tugi teistele noortele. See on niinimetatud omataoliste /-ealiste koolitus, mille keskmes on noored, kes oma kogemusi jagavad ja teistele noortele toetust pakuvad (vaata peatükki 7.1: Omataoliste /-ealiste koolitus).

Mitte-formaalse hariduse plussiks on ka potentsiaal kaasata neid, kelle kogemused formaalses hariduses ei ole just meeldivaks osutunud. Samas on ilmne, et mitte-formaalset õpetamist tuleb rakendada tervikliku kaasamisprotsessi ühe etapina, see ei saa olla eesmärk omaette. Nii saab mitte-formaalset õppimist rakendada alles siis kui noore esmased vajadused on rahuldatud - on raske alustada noorte isiksuste arendamist, kui neil pole katust pea kohal või midagi süüa.

Lähenedamine sobitage niisiis täpselt oma sihtgrupi järgi, selleks võib kasutada astmelist lähenedamist (vaata peatükki 6.2: Astmeline lähenedamine) ning planeerida igaks sammuks konkreetset mõõdetavad positiivsed tulemused (iseegi väga väikesed) – see aitab hoida ja arendada noore motivatsiooni. Saavutatu teadvustamine aitab kaasa noore enesekindlusele ja aitab tõsta enesehinnangut.

Seega, kasutades eelpoolmainitud vaheldumisi õigel ajal ja õigel moel noore ellu sekkudes, on võimalik esile kutsuda mõjukat noore isiklikku arengut, mis pealegi võib noore jaoks osutada „teiseks võimaluseks“ leidmaks tagasiteed ühiskonda.

Näide heast kogemusest

24-aastane Mike oli töötu. Kool jäi tal pooleli kuueteistkümnendelt, perekonnalt tal tuge lootust polnud ning pigem olid tema püsivad kontaktid seotud politseiga, kes pidas tal silma peal narkootikumide tarvitamise tõttu. Kuni Mike sattus tänaval ühe sotsiaaltööga tegeleva organisatsiooni huviorbiiti ning sai neilt pakkumise asuda elama ühes noortekodus, mõne aja pärast aga tehti talle ettepanek minna lühiajaliselt vabatahtlikuks välismaale Euroopa Vabatahtliku Teenistuse programmi raames (EVT). Mike jäi sellega nõusse ning olles saanud projektile heakskiitva otsuse, asus ta neljaks kuuks tööle noorsoo alternatiivturismireisidel.

Selle projekti käigus õppis Mike palju uut - mitte ainult reise korraldamise kohta, vaid ka teises keeles suhtlemist, töötamist probleemsete noorukitega jne. Pärast neid nelja kuud otsustas Mike omandada kutsehariduse, et edaspidi just turismisektoris tööle asuda.

Antud juhul rakendati koostöös Mike'iga konkreetset mitte-formaalse hariduse programmi selleks, et tema elu taas rööpasse saada. Mõlema riigi sotsiaaltöötajate abiga suutis Mike talle pandud kohustusi täita ja end seeläbi taas vajalikuna tunda. Ja samas ei ole mitte need ülesannete täitmise läbi omandatud praktilised oskused (telkide püstitamine, toiduvalmistamine jne) määravaima tähtsusega. EVT projektiga liitumine andis talle võimaluse inimestega suhelda ja uusi elamusi kogeda, mis omakorda viis lõpuks selleni, et ta leidis ala, millega end edaspidi ka elukutseliselt siduda. Huvitav on see, et mitte-formaalse õppimisega saadud positiivne kogemus andis talle motivatsiooni ja indu formaalsesse haridussüsteemi tagasipöördumiseks ja kvalifikatsiooni omandamiseks. Nii on kõnealune ka hea näide sellest, kui laialt on noorsootöötajatel selliste noorte näol tööpõldu, hea töö korraldaja ka lootust ja võimalikke töövõite.